

BÁTHORY ORSOLYA*

A keresztút a pápai rendelkezések tükrében

Út a mai via crucisig

A passió jeruzsálemi helyszínei

A keresztút (*via crucis*, *via dolorosa*) szoros értelemben véve az az út, amelyet Urunk, Jézus Krisztus a keresztet hordozva bejárt Pilátus helytartói székhelyétől, a *praetoriumtól* a Golgotáig nagypénteken.¹ Ehhez további két mozzanatot adtak hozzá: a keresztről való levételt és a sírbatételt. A passió lefolyásáról legfőképpen az evangélistáktól tudunk: Mt 27,22–61; Mk 15,1–47; Lk 23,1–56; Jn 19, 1–42.² A keresztúti ájtatosság lényege, hogy végigjárjuk ugyanazt az utat, amelyet Krisztus Jeruzsálemben bejárt és lélekben részt veszünk az ezen az úton általa átélt szenvedésekben. Azok számára, akik nem tudnak elutazni a Szentföldre, az Egyház egy rövidített keresztútjárást kínál fel, ez mindenki számára elérhető, és lényegében abból áll, hogy lélekben kísérik el Krisztust szenvedésének utolsó szakaszán, csatlakozva hozzá és elmélkedve szenvedéseiről. A keresztúti ájtatosság ma is a legelterjedtebb paraliturgikus gyakorlatok közé tartozik, ennek

* A szerző a HUN-REN–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos főmunkatársa.

¹ Hans HOLLERWEGER, *Kreuzweg: I. Andachtsform = Lexikon für Theologie und Kirche*, 6, Hrsg. Walter KASPER, Freiburg–Basel–Rom–Wien, Herder, 1997³, 466–467.

² Tanulmányomhoz legfőbb sorvezetőül Amédée Teetaert (1892–1949) *Aperçu historique sur la dévotion au chemin de la croix* című posztumusz megjelent esszéjének (Collectanea Franciscana 19 [1949], 45–142) olasz fordítása szolgált. Ez tekinthető a *via crucis* kialakulásával és történetével foglalkozó írások közül talán az eddigi legalaposabb és legátfogóbb elemzésnek. Amédée TEETAERT da Zedelgem, *Saggio storico sulla devozione alla Via Crucis*, a cura di Amilcare BARBERO, Pasquale MAGRO, trad. Paolo PELLIZZARI, 65–137. Az olasz kiadásban a szerkesztők több bevezető tanulmányt is beillesztettek Amédée atya írása elé. További átfogó művek a keresztút kialakulásáról: Karl Alois KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht: von den Anfängen bis zur völligen Ausbildung*, Stimmen auch Maria Laach, 25(1908)/98, 1–216; Herbert THURSTON, *The Stations of the Cross: An Account of their History and Devotional Purpose*, London, Burns&Oates, 1934.

tizennégy stációja a következő: 1. Jézust Pilátus halálra ítéli. – 2. Jézus vállára veszi a keresztet. – 3. Jézus először esik el. – 4. Jézus találkozik anyjával. – 5. Cirenei Simonnal vitetik a keresztet. – 6. Veronika kendőjét nyújtja Jézusnak. – 7. Jézus másodszor esik el. – 8. Jézus szól a síró asszonyokhoz. – 9. Jézus harmadszor esik el. – 10. Jézust megfosztják ruháitól. – 11. Jézust keresztre feszítik. – 12. Jézus meghal a kereszten. – 13. Jézust leveszik a keresztről. – 14. Jézust sírba teszik. A stációk közül a 3., 4., 6., 7. és 9. állomásnak nincs evangéliumi alapja, szóbeli hagyományra, apokrif írásokra, legendákra épülnek.

A belga kapucinus teológus Amédée Teetaert 1949-es, a témában ma is megkerülhetetlen tanulmányában mutatott rá arra, hogy egyrészt a jeruzsálemi keresztút, a Via dolorosa nagyjából csak a 15. században jelent meg az írott forrásokban, másrészt a mai értelemben vett tizennégy stációs keresztúti gyakorlat nem Jeruzsálemből származik, nem vezethető le az ottani ferencesek által szervezett zarándokútvonalból. Az előzményt a 16–17. századi Flandriában kell keresnünk, ahol a különféle lelki zarándoklatos könyvek hatására alakult ki az a *via crucis*-forma, amelyből aztán kifejlődött a mostani gyakorlat. A tizennégy stációs keresztút tehát egy viszonylag fiatal, alig 300 éves áhítati gyakorlat, amelynek azonban ősi gyökerei vannak.³ A Krisztus szenvedésével és kereszthalálával kapcsolatos áhítat ugyanis egyidős a kereszténységgel, hiszen a kereszt tövében és abban, a családtagokból és bizalmasokból álló szűk körben született, amely ténylegesen végigkísérte a Megváltó szenvedését és halálát. A passió a keresztény áhítat középpontja, az évszázadok során mindig a legmélyebb tisztelet tárgya volt, legfeljebb az azzal kapcsolatos szemlélet változott.⁴

A korai egyház első tíz évszázadában a szentatyák és az egyházi írók a megfeszített Krisztusban mindenekelőtt a dicsőséges Istent látták, aki emberként vállalva a szenvedést és halált győzedelmeskedett a pokol és a bűn felett, és megváltotta az eredendő bűntől az emberiséget. Krisztus szenvedése előtti hódolat fő jellemzője a pokol feletti győzelmének felmagasztalása volt, így nem meglepő, hogy a kereszténység korai évszázadaiban magának a kereszthordozásnak a tisztelete ismeretlen volt. Annál nagyobb volt viszont a

³ *Chemin de la Croix* = *Analecta juris pontificii: Dissertations sur Divers Sujets de Droit Canonique Liturgie et Théologie*, Rome, 1858, 757.

⁴ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 67; Umberto MAZZONE, *Nascita, significato e sviluppo della Via Crucis* = *Viae Crucis: Espressioni artistiche e devozione popolare nel territorio di Pesaro e Urbino*, a cura di Anna CERBONI BAIARDI, Bologna, Bononia University Press, 2006, 11.

kereszt tisztelete, különösen a 4. századtól kezdve, mivel a keresztet nem a megfeszítés eszközének, hanem a Krisztus által kivívott diadal jelképének tekintették.⁵ Az ókeresztény művészetben nem ábrázolták Krisztus szenvedését, a 12. századtól fejezik ki egyre inkább a testi kínokat, melyek ábrázolása a 13. században a ferences jámborság és a szenvedésmisztika hatására kapott különös hangsúlyt.⁶

A kora keresztény teológusok ezen dicsőséges és diadalmas Krisztus-képe nem zárta ki, hogy a keresztény hívek áhítattal teli tiszteletet mutassanak a Megváltó szenvedése iránt. Ez utóbbinak a bizonyítéka volt a híveknek, már a 4. századtól adatolt, Szentföldre tett számos zarándoklata, valamint a Krisztus szenvedése és halála által megszentelt helyek szorgalmas látogatása.⁷

Sokáig tényként kezelték azt a kegyes legendát, miszerint a keresztút onnan venné eredetét, hogy a Szűzanya és egy-egy tanítvány a föltámadás után naponta végigjárta az ún. szent körutat (Utolsó vacsora terme, Annás és Kajafás háza, Golgota, Szentsír, Praetorium, Getszemáni kert, Olajfák hegye, Kedrón-völgy, Sion-hegy). Mária zarándoklatának első nyomai a *Transitus Mariae* című, a Szűzanya haláláról és mennybevételéről szóló apokrif elbeszélés 5. századi szír változatában találhatók. Ez a beszámoló azonban csak a Szűznek a fia sírjánál és a Golgotán tett látogatásait említi.⁸

A legrégebbi hagyomány nem ismerte a pontos stációkkal megjelölt *via dolorosát*, mert a hívők áhítata az elítélés és a megfeszítés helyére koncentrált, főleg miután Nagy Konstantin a Kálvária feltételezett helyszínén 335-re felállította az Anasztászis templomot és mellette a Martyriont.⁹ A zarándoklatokról szóló korai beszámolókból (*Itinerarium Burdigalense*, 333; *Peregrinatio Egeriae*,

⁵ *Atlante dei Sacri monti, Calvari e Complessi devozionali europei*, a cura di Amilcare BARBERO, Novara, De Agostini, 2001, 22–24; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 67–68.

⁶ *Atlante dei Sacri monti...*, 5. j. i. m., 26–27; Jutta SEIBERT, *A keresztény művészet lexicóna*, Budapest, Corvina, 1986, 194; Hannelore SACHS, Ernst BADSTÜBNER, Helga NEUMANN, *Christliche Ikonographie in Stichworten*, Leipzig, 1980, 144.

⁷ THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 1–9. TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 69.

⁸ W. WRIGHT, *The Departure of my Lady Mary from this World*, Journal of Sacred Literature, 1865, aprile, 6; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 69.

⁹ „A jelenleg »Szent Sír-templom« néven ismert épület ezt a nevet a 12. században a keresztetek által végzett rekonstrukció és átalakítás miatt viseli, ezért nem meglepő, hogy ma a katolikusok és a protestánsok is ezt a nevet használják. A 4. századi kons-

381/382–384) már találunk bizonyos utalásokat egyfajta *via sacrára*, azaz egy meghatározott útvonalra, amelyet a zarándokok követtek, amikor felkeresték a szent helyeket Jeruzsálemben, ugyanakkor ezek az evangéliumban előforduló és nem csak Jézus szenvedéséhez kapcsolódó helyszínek voltak.¹⁰ Így mindkét 4. századi zarándoklat érintette a Kálváriát és a Szent Sírt, és azonkívül további, az evangéliumból ismert helyek látogatásáról is említést tesznek. Ilyen szent hely volt például Krisztus mennybemenetelének helyén, az Olajfák hegyén emelt Eleona-templom;¹¹ a Getszemáni kert benne az Agónia-barlanggal;¹² az út, amely áthalad a Kedrón völgyén; Kajafás háza; Krisztus megostorozásának oszlopa a Sion-hegyen,¹³ valamint a *praetorium*.¹⁴ A beszámolók azonban nem említik kifejezetten azt az utat, amelyen Krisztus hordozta a keresztet és ez a hallgatás egészen a 13. század végéig megmarad.¹⁵ Az első, aki a Krisztus által a kereszttel bejárt útról beszél, Ricoldo da Monte Crucis dominikánus († 1309). Az 1294

tantini emlékmű szigorúan véve nem egyetlen »templom« volt, hanem három templomot magában foglaló komplexum: az Anasztázisz (azaz a Feltámadás) templom, amelyet Jézus sírja körül építettek, a templomépület (marturion vagy Martyrium) az Anasztasis keleti oldalán, és a Golgota-templom.” Justin L. KELLEY, *The Church of the Holy Sepulchre in Text and Archaeology: A survey and analysis of past excavations and recent archaeological research with a collection of principal historical sources*, Oxford, Archaeopress Publishing Ltd., 2019, 3. Gregory T. ARMSTRONG *Constantine's Churches: Symbol and Structure Journal of the Society of Architectural Historians*, 33(1974)/1, 5–16; Justin E. A. KROESEN, *The Sepulchrum Domini Through the Ages: Its Form and Function*, Leuven–Paris–Sterling, Virginia, Peeters, 2000, 7–11.

¹⁰ További jeruzsálemi (szentföldi) úti beszámolók a 4–8. századból: *Itineraria Hierosolymitana saeculi III–VIII*, recens., comm. crit. Paulus GEYER, Praha–Wien–Leipzig, Tempsky–Freytag, 1898 (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 39). A hívek a nagy egyházi ünnepeken (Epifánia, Lázár szombat, Virágvasárnap, nagycsütörtöki virrasztás, Húsvét, Fényes hét, Tamás vasárnap, Pünkösd) a jeruzsálemi rítuson belüli stációs liturgia keretében keresték fel a Születés templomát, a Martyriont és az Anasztáziszt. SOMODINÉ dr. DOBÓ Katalin, *Sión, minden templomok anyja* https://htk.ppke.hu/storage/tiny_mce/uploads/Konyvtar/Somodine_dr-Dobo_Katalin_Sion_minden_templomok_anya__1_.pdf?u=1cWl9v (Hozzáférés: 2025. 09. 23.)

¹¹ Ma a Pater Noster-templom.

¹² Efölé emelték az Agónia-bazilikát, a később a Nemzetek Templomát.

¹³ Egeria zarándok már a 4. században írt az ostromozási oszlop tiszteletéről, az oszlop akkoriban még a Cenacle-ban (Sion-hegy) állt, és nagypéntek hajnalban imádták. Az oszlopot csak a 14. században vitték a Szent Sír-templomba.

¹⁴ Philippe BAUD, *La Via Crucis: Storia e teologia*, Roma, città nuova, 1997, 55.

¹⁵ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 78.

körül keletkezett *Liber peregrinationis* című művében ezt írja: „Ascendentes autem per viam, per quam ascendit Christus baulans sibi crucem, invenimus locum...” („Felmászva azon az úton, amelyen Krisztus a keresztjét hordozva felment, egy helyet találunk...”)¹⁶

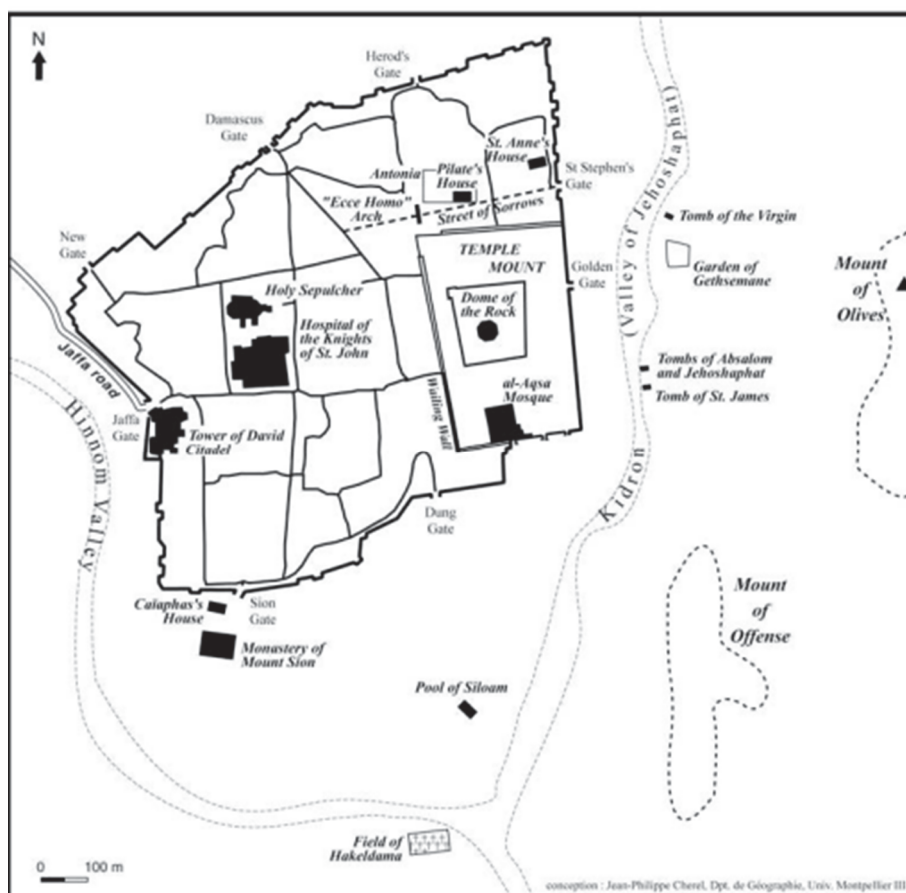
A keresztes hadjáratoknak köszönhetően számos kereszténynek lehetősége nyílt arra, hogy felkeresse a jeruzsálemi szent helyeket, így a 12. században és a 13. század elején sokan vállalkoztak zarándoklatra.¹⁷ A zarándokok meglátogatták azokat a szent helyeket Jeruzsálemben, amelyek a hagyomány szerint Krisztus szenvedéseinek helyszínei voltak, és néhány közülük megfelel a mai keresztút egy-egy stációjának, ugyanakkor az állomások száma eltér az egyes beszámolókból, mivel a zarándokok más és más helyeket látogattak meg. Általában megtekintették a Szent Sír-templomban Krisztus börtönének kápolnáját, a megostorozás helyét, a Szentkereszt föltalálásának kápolnáját, a földbe vájt lyukat, amelybe a keresztet szúrták, az ún. kenetkövet, amelyre a keresztről levett Krisztust fektették, hogy testét mirhával és aloéval kenjék meg, majd gyolcsba burkolják.¹⁸ Mindezekről a kegyhelyekről nem sorrendben emlékeznek meg, így ebben az időszakban nem beszélhetünk olyan körmenetről, amelyben ezeket a szent helyeket meghatározott rend szerint keresték fel, mint később a ferencesek vezetésével.¹⁹

¹⁶ BAUD, 13. j. i. m., 75; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 79; *Peregrinationes medii aevi quatuor*, ed. J. C. LAURENT, Leipzig, 1873, 112; Damiano POMI, *La parola si fa arte: luoghi e significati del Sacro Monte di Varallo*, 2008, Milano, Imago Veritatis, 17; THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 21.

¹⁷ A jeruzsálemi zarándoklatokról lásd: Nicole CHAREYRON, *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*, transl. W. Donald WILSON, New York, Columbia University Press, 2005; Denys PRINGLE, *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*, London–New York, Routledge, 2012.

¹⁸ A Szent Sír-templom mai épületgyűjtésének alaprajzát lásd: KELLEY, *The Church of the Holy Sepulchre in Text and Archaeology...*, 9. j. i. m., 39.

¹⁹ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 78–79.

*Jeruzsálem a középkorban*²⁰

Mivel a Szentföld, benne a „szíriai” ferences provinciával 1291-ben teljesen muszlim kézre került, a zarándoklatok meglehetősen ritkává váltak, és csak a 14. században kezdtek újra gyakoribbá válni, különösen miután 1333-ban a ferencesek véglegesen letelepedtek a szent helyeken, és 1342-ben VI. Kelemen

²⁰ CHAREYRON, *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*, 16. j. i. m., [xxvi].

pápa rájuk bízta a szent helyek őrzését.²¹ Egy névtelen angol zarándok beszámolója szerint 1345-ben a Szent Sírban négy ferences és négy georgiai (ortodox) fogadta őket, és együtt vezették őket körbe a bazilikában.²² Nemcsak a Szent Sír-bazilikában lévő kegyhelyek, de minden szent hely látogatása Jeruzsálemben a ferencesek szervezésében és vezetésük alatt történt.

A zarándokok két részt különböztettek meg a keresztúti stációkban, egyrészt a szent helyeket azon az útvonalon, ahol Krisztus a keresztet vitte, Pilátus palotájától a Golgotáig, másrészt a Szent Sír bazilikában lévő szent helyeket. Ez utóbbiak felkeresésével kezdték még a 16. század végén is a zarándoklatot, majd ezek után látogatták meg a többi szent helyet, de azokat sem egymás után, hanem külön-külön, különböző hosszúságú időközökben. A zarándokok több, kiemelt tiszteletnek örvendő jeruzsálemi helyet soroltak fel, amelyek meglátogatásáért ráadásul búcsú is járt. Ilyen volt a Szent Sír-templom benne a Szent Sír fölé emelt *aedicula*, Szent Mária és Szent János evangélista kápolnája, ahol a kereszt tövében álltak, Szent Mihály kápolnája, Mária Magdolna kápolnája; a hely, ahol Krisztus lerogyott, miközben a keresztet vitte; a gazdag ember háza (Lk 16, 19–21); a hely, ahol Círeai Simon átvette a keresztet, Szűz Mária iskolája; Pilátus palotája; Heródes palotája, Annás és Kajafás házai, Szent Anna háza, Veronika kendője; Betesda (Jn 5,1–2); az igaz Simeon temploma (Lk 2,25–35), Szent István megkövezésének helye (ApCsel 7,58), a Szent István-kapun túl, amelyen keresztül a zarándokok kiléptek a városból, hogy folytassák zarándoklatukat a Jozafát-völgy felé.²³

A középkori források a Kálvária és a Praetorium között változó számú állomást említenek, ugyanakkor körülbelül tizenöt olyan állomás fordult elő, olykor más-más néven, amely a passió ugyanazon epizódjainak megemlékezéséhez kapcsolódott. A jeruzsálemi szent helyek látogatásának útvonala több változáson ment keresztül, alkalmazkodott a városban belüli

²¹ A ferencesek 1217-ben hozták létre a Szentföldi Provinciát, és még abban az évben meg is érkeztek Akkóba. VÁRNAI Jakab OFM, *800 éve a Szentföldön: A Szentföldi Ferences Kustódia rövid története*, Budapest, L'Harmattan – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2017, 24–25.

²² *Uo.*, 24.

²³ Valentina KOVACI, *Between Traditions: The Franciscans of Mount Sion and their rituals* (1330–1517), Academisch Proefschrift, University of Amsterdam, 2017, 128–129.
https://pure.uva.nl/ws/files/7173570/Covaci_Thesis_complete_.pdf (Hozzáférés: 2025. 09. 23.)

sajátos körülményekhez. Amikor például a keresztények mozgását korlátozták a város északi részén, a a megemlékezés helyeit keletre vagy délkeletre helyezték át, ahová könnyebben el tudtak jutni. Olykor a zarándokok lejegyezték, hogy több helyre nem tudtak eljutni a szokott útvonalon, mert a korábbi templomokat, kápolnákat vagy lerombolták vagy mecsetté, illetve magánházzá alakították át. Tekintettel az útvonal képlékeny jellegére, amelyhez állandóan alkalmazkodni kellett, a jeruzsálemi nem egy lineáris útvonal volt, hanem inkább a kerülőutak sorozatára hasonlított.²⁴

A zarándokok, valószínűleg az akkori passióról szóló elmélkedések olvasása által ösztönözve érkeztek Jeruzsálembe és sokszor az olvasmányaik alapján próbálták azonosítani és rögzíteni a passió helyszíneit. A már a 15. századtól *Via dolorosa*-ként is emlegetett útvonal Pilátus palotájától a Golgotáig, amelyet a zarándokok akkoriban jártak be, semmiképpen sem azonosítható mai értelemben vett keresztútként. Néhány zarándok használja ugyan a „via croce” kifejezést, de úgy tűnik, hogy inkább az utca nevéként említik, nem pedig konkrét tevékenységként. A „via dolorosa” vagy „Via Crucis” kifejezések, ahogy a „stationes” szó is a jeruzsálemi helyszínekkel kapcsolatban, csak a 15. század közepén, illetve végén fordulnak elő.²⁵ A Via dolorosa mentén tett különböző megállókra alkalmazott *statio* elnevezést ebben a pontos értelemben először William Wey, az etoni kollégium egyik ösztöndíjasa használta, aki ezzel az elnevezéssel csak a Via dolorosa mentén lévő kegyhelyeket jelölte, a többit nem.²⁶ Később a *statio* elnevezést általánosították, és a zarándokok nemcsak a Via dolorosa mentén, hanem más szent helyeken való megállások jelölésére is használták.²⁷

Az akkori zarándokoknak ráadásul nagy valószínűséggel nem az volt a szándékuk, hogy áhítati célból elkísérjék a Megváltót annak kereszthordozó fájdalmas útján, hanem egyszerűen az az útvonal része volt a szent helyek

²⁴ *Uo.*, 140–141.

²⁵ LENZI, Sarah E., *The Stations of The Cross: The Placelessness of Medieval Christian Piety*, Turnhout, Brepols, 2016 (Studia Traditionis Theologiae: Explorations in Early and Medieval Theology, 22), 34.

²⁶ WILLIAM WEY, *The Itineraries of William Wey, fellow of Eton College, to Jerusalem, A.D. 1458 and A.D. 1462 and to Saint James of Compostella A.D. 1456 from the Original Manuscript in the Bodleian Library*, London, Nichols, 1857, 43, 68–69.

²⁷ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 111.

általános körbejárásának, amely estig tartott, ráadásul a Jézus által követett útvonallal ellentétes irányban tették meg.²⁸

A 17. századra viszont már többé-kevésbé stabilan meg volt határozva a jeruzsálemi keresztúti stációrend. Így Pilátus palotája és az Ítélet-kapu között általában nyolc stáció volt: 1) Pilátus palotája, ahol Jézust ütlegették, megalázták; 2) a megostorozás oszlopa; 3) Heródes palotája; 4) az Ecce Homo boltíve; 5) a Szűzanya ájulásának temploma avagy ahol a Jézus találkozott Máriával; 6) Jézus elesése és találkozása Cirenei Simonnal, valamint a jeruzsálemi asszonyokkal; 7) Veronika háza; 8) az Ítélet-kapu.²⁹ Egy másik 17. századi forrás ettől némileg eltér: 1) Pilátus palotája; 2) az Ecce Homo boltíve; 3) a Szűzanya ájulásának temploma; 4) Jézus elesése és találkozása Cirenei Simonnal; 5) Jézus találkozása a jeruzsálemi asszonyokkal; 6) Simon farizeus háza; 7) Veronika háza; 8) az Ítélet-kapu.³⁰

Mindebből világosan látszik, hogy a mai értelemben vett *via crucis*, ahogyan azt Nyugat-Európában a 15. századtól, de különösen a 16. századtól kezdve gyakorolták, semmiképpen sem származhat Jeruzsálemből, hiszen ott tulajdonképpen önálló áhítati gyakorlatként nem is létezett. Tagadhatatlan, hogy a legtöbb stáción ábrázolt téma a zarándok-elbeszélések közvetítésével Jeruzsálemből eredt; de a stációk kiválasztása és elrendezése kétségtelenül nyugatról származik, ahogyan a keresztúti stációk egész gyakorlata is.³¹

Translatio Hierosolymi – A jeruzsálemi passióhelyszínek reprodukciói

A passióval kapcsolatos áhítat megteremtésének volt egy másik módja is, amely már a 4. században megjelent, nevezetesen a jeruzsálemi szent helyek imitációs célzatú átültetése más, főleg európai környezetbe. A zarándokok ugyanis, hogy jobban megőrizhessék emléküket Jeruzsálem szentélyeiről, és ösztönözhessek azokat a híveket, akik nem tudtak eljutni a Szentföldre, hazájukban utánózták a

²⁸ *Uo.*, 82. A jeruzsálemi zarándoklatokról szóló beszámolókból legtöbbször említett helyeket a 14–15. században lásd: KOVÁCI, 22. j. i. m., 119.

²⁹ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 112–113; LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j. i. m., 32–33.

³⁰ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 113.

³¹ *Uo.*

jeruzsálemi szentélyeket. A keresztes hadjáratoknak köszönhetően Nyugat-Európában szignifikánsan megnőtt a Jeruzsálemhez kapcsolódó ilyesfajta „emlék-helyek” száma.³² A *translatio Hierosolymi* első említésre méltó példái Konstantinápoly és Róma „jeruzsálemizálása” volt.³³ Így a 4–5. században jeruzsálemi mintára Konstantinápolyban is emeltek egy Anasztászisz templomot, amelyet később az ott eltemetett vértanúnőről Szent Anasztázia nevére tituláltak.³⁴ Rómában az 5. században épített Santa Croce in Gerusalemme és a Santa Maria Maggiore bazilikáknak is a jeruzsálemi Szent Sír-, illetve a betlehemi Születés-templom volt a mintája.³⁵ A 9. századtól kezdve Olaszországban, Franciaországban, Németországban és Angliában is elkezdték építeni a Szent Sír templomának utánezatait. A kisebb-nagyobb kápolnák, a templombelsőt díszítő alkotások megrendelői között volt olyan egyházi személy, aki több zarándoklatot is tett a Szentföldre.³⁶ A jeruzsálemi Szent Sír-templom utánezatai az európai templombelsőkben is megfigyelhetők az ereklyetartóként, temetési emlékműként stb.³⁷

A szent helyek európai átültetésének másik példája a Szent István első vértanúnak szentelt bazilika (Basilica di Santo Stefano) és az ahhoz tartozó hét templom Bolognában. A hagyomány szerint az építmény eredeti magját az 5. század elején a Szentföldet megjárt Szent Petronius építtette egy Ízisz-templom romjai fölé.³⁸ A bolognai püspök a legenda szerint egy olyan épületet szeretett

³² Sible de BLAAUW, *Translations of the Sacred City between Jerusalem and Rome = The Imagined and Real Jerusalem in Art and Architecture*, ed. Jeroen GOUDEAU, Mariëtte VERHOEVEN, Wouter WEIJERS, Leiden, Brill, 2014 (Radboud Studies in Humanities, 2), 137.

³³ Jelena ERDELJAN, *History and Instruments of Constantinople's Jerusalemization* = Jelena ERDELJAN, *Chosen Places: Constructing New Jerusalems in Slavia Orthodoxa*, Leiden–Boston, Brill, 2017 (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, 45), 72–142; BLAAUW, *Translations of the Sacred City ...*, 32. j. i. m., 2014.

³⁴ Johann Peter KIRSCH, *St. Anastasia* = *The Catholic Encyclopedia*, 1, New York: Robert Appleton Company, 1907. <http://www.newadvent.org/cathen/01453a.htm> (2025. 09. 23.)

³⁵ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 71.

³⁶ KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. m., 36–38.

³⁷ A Szent Sír európai imitációjáról lásd: KROESEN, 9. j. i. m., 45–109.

³⁸ Beatrice BORGHI, *In viaggio verso la Terra Santa: La basilica di Santo Stefano in Bologna*, Argelato, Minerva Edizioni, 2010; Francesca BOCCHI, *Shaping the City: Urban Planning and Physical Structures = A Companion to Medieval and Renaissance Bologna*, ed. Sarah RUBIN BLANSHEI, Leiden–Boston, Brill, (Brill's Companions to European History, 14), 2018, 58, 62.

volna, amely a jeruzsálemi Szent Sír-templomra emlékezteti a híveket.³⁹ Az évszázadok során több, a jeruzsálemi szent helyekre emlékeztető templom épült egymás mellé (innen a Sette Chiese, azaz Hét templom elnevezés), mint például a Keresztrefeszítés temploma, a Szent Sír temploma, a Pilátus udvara stb. Az írott forrásokban Jeruzsálemként emlegetett kultikus komplexum az őt körülvevő teret, környezetet is bevonta a mimetikus szakralizációba: a közeli San Giovanni in Montét az Olajfák hegyén lévő Mennybemenetel-templom utánzatának szánták, míg a közte és a Santo Stefano közti területet a Josafát völgyével azonosították.⁴⁰

A szent helyek ezen csoportos reprodukciói csak távoli és közvetett kapcsolatban állnak a keresztúti stációkkal, és ezek között olyan emlékművek is vannak, amelyeknek semmi közük magához a passióhoz. A jeruzsálemi szent helyek utánzatainak legrepresentatívabb példái az észak-itáliai (Piemont és Lombardia) Szent Hegyek (Sacri Monti). A legismertebb ezek közül az, amelyet Bernardino Caimi ferences áldozópap kezdeményezésére jött létre Varallóban, miután a 15. század utolsó két évtizedében visszatért a Szentföldről. A kápolnák eleinte csak Krisztus szenvedésének egy-egy mozzanatát jelenítették meg, számuk azonban fokozatosan nőtt, és témájuk a Megváltó egész életére kiterjedt. Mára 45 kápolnát foglal magában a komplexum, tematikában Ádám bűnbeesésétől a Szent Sírig.⁴¹

A jeruzsálemi helyszínek európai reprodukciói közül, amely talán a legközelebb áll a későbbi, mai értelemben vett stációkhoz, az azon oratóriumok

³⁹ Gabriella ZARRI, *The Church, Civic Religion, and Civic Identity = A Companion to Medieval and Renaissance Bologna...*, 37. j. i. m., 371–377.

⁴⁰ Beatrice BORGHI, *Basilica di Santo Stefano, Guida ufficiale*, Bologna. Bologna, 2022, 51–52.

⁴¹ Az európai Szent Hegyekről részletes és reprezentatív monográfia készült (Szilágyi István személyében magyar közreműködővel), amely ismertebb kálváriákat és más áhítati épületegyütteseket is feldolgoz: *Atlante dei Sacri monti...*, 5. j. i. m. Szilágyi István a közép-európai szent hegyek között „nagy kálváriaként” emeli ki a lengyel bernardinusok által építtetett Kalwaria Zebrzydowskát (1605–1186). SZILÁGYI István, *A magyar kálváriák és a ferencesek kapcsolata = A ferences lelkiesség hatása az újkor Közép-Európa történetére és kultúrájára*, szerk. MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, ŐZE Sándor, Piliscsaba–Budapest, PPKE BTK–METEM, 2005 (Művelődéstörténeti műhely, Rendtörténeti konferenciák, 1/2), II, 839. Lásd még: Amilcare BARBERO, *Complessi devozionali Europei dal Quattrocento al Settecento* = TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 43–64.

sorozata, amelyet a domonkos rendi Cordobai Boldog Alvaro építtetett a Szent-földről való 1405-ös visszatérése után a Scala coeli kolostor körül a Cordoba melletti hegyen. Ezekben a kápolnáknál ugyan különböző passiójeleneteket ábrázoltak, azonban ezekben is inkább a jeruzsálemi helyszínek reprodukciója, nem pedig Krisztus szenvedésének utánzása dominál.

Passió és kompasszió, valamint a mai keresztút előzményei

Az imitáció vágya, szándéka nemcsak az épületek másolásában mutatkozott meg, hanem a hívek vallásosságában is. Az 11. századtól kezdve ugyanis egy másik karakter válik hangsúlyossá a passiót övező áhítatban: a Jézus szenvedése iránti együttérzés kerül az előtérbe, amely olyan mély részvéttel viseltetik a Megváltó fájdalmai iránt, hogy aszkézis formájában akár utánózni is képes a szenvedéseit, de legalábbis folyamatos elmélkedés révén teljes átéléssel (kompasszió) felidézni azt. A számos műfajban (elmélkedés, imádság, prédikáció, misztériumjáték) megmutakozó késő középkori passióirodalomnak két fő előzménye van: Clairvaux-i Szent Bernát életműve, valamint a ferences spiritualitás. Assisi Szent Ferenc stigmáinak hatására – írja Kurt Ruh – „sokan mintegy a jelenben idézték meg a kereszten függő Urat, azzal az igénnyel, hogy ebben az alakjában a keresztény hívők vallásos életük során folytonosan üdvösségük garanciájaként gondoljanak rá.” Szent Ferenc életének (*vita*) lejegyzői a Krisztussal nyert *conformitas* (azonos alakúság) látható jelének tekintették a stigmákat.⁴²

A már a Szent Ferenc fellépése előtt is jelen lévő laikus vallási mozgalmaknak (vezeclők rendje, beginák, később a ferences és domonkos harmadrendek stb.)⁴³ a kolostorokra jellemző életvitelében (*vita consecrata*, *vita ascetica*) elsősorban Krisztus meditatív, követésére ösztökélő emlékezete volt a cél.⁴⁴ Szent Ferenc ebben „élen járt”, hiszen az Alvernában kapott szent sebek a Krisztus

⁴² Kurt RUH, *A nyugati misztika története*, II, ford. GÖRFÖL Tibor, Budapest, Akadémiai, 2007, 494.

⁴³ A laikus vallásosságról lásd: André VAUCHEZ, *The Laity in the Middle Ages: Religious Beliefs and Devotional Practices*, ed. Daniel Ethan BORNSTEIN, transl. Margery J. SCHNEIDER, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1993; DEÁK Viktória Hedvig, *A laikusok szerepe a középkori egyházban*, Vigilia 68(2003)/2, 92–101; Mary Harvey DOYNO, *The Lay Saint: Charity and Charismatic Authority in Medieval Italy, 1150–1350*, Ithaca [New York], Cornell University Press, 2019.

⁴⁴ RUH, *A nyugati misztika története*, II, 42. j. i. m., 494.

szenvedésével való teljes azonosulás betetőzését jelentették. Ennek több évszázadra kisugárzó hatása lett: a misztika és benne a szenvedésmisztika irodalma, és ezen keresztül a passió hívek általi megélésére ösztönző alkotások spiritualitása és nyelvezete Szent Ferenc hatása alatt állt, gondoljunk csak Szent Bonaventura, vagy a ferences spirituálisok (pl. Jacopone da Todi, Ubertino da Casale) passió-misztikájára, vagy akár a női misztikusok látomásaira Krisztus szenvedéséről.⁴⁵ Abban, hogy a keresztúti áhítat elsősorban egy, a Krisztus szenvedésére koncentráló, a passió minden mozzanatát részvétellel nyomon kísérő lelkigyakorlat lett, nagy szerepe volt a tévesen Szent Bonaventurának tulajdonított, 1300 körül született *Meditationes vitae Christi* című művének, illetve az ebből merítő Ludolphus de Saxonia 1374-ben befejezett *Vita Christi*-jének.⁴⁶ Mindkét mű központi részét alkotják a passióról szóló elmélkedések, amelyek sokszor rendkívül koncentrált formában, expresszív módon adnak képet az egész eseménysorról.

„Semmi nyugalomban nincs része – hallgasd és lásd, micsoda szorongattatás gyötörte! Megragadják a kegyes, szelíd, jóságos Jézust, megkötözik, kigúnyolják, rárivallnak, lökdösik és szidalmazták, leköpi, megkínózzák, körülfogják, kikérdezik. Hamis tanúkat állítanak fel ellene, akiket megfelelő személyek hallgatnak meg, hamis tanúvallomást tesznek ellene, megvádolják, kigúnyolják, bekötik a szemét, szép arcába vágnak, pofon ütnek. Egy oszlophoz vezetnek, megfosztják ruháitól, ütlegelik, miközben a földre szorítják, körülfogva a kínzóhelyre hurcolják. Oszlophoz kötik, nekiesnek, megkorbácsolják, hogy megszegyenítsék, bíborpalástot terítenek rá, töviskoronát tesznek a fejére, nádszálat adnak a kezébe, majd dühödtek elmarják tőle, hogy töviskoronás fejére vágjanak vele, gúnyból térdet hajtanak előtte, és közben hahotáznak. Ide-oda cibálják, leköpdösik és szidalmazták, körbeforgatják és húzzák-vonják, mintha balga és gyengeelméjű, tolvaj és istentelen gazember lenne.” És ez így megy tovább a Golgotáig. „Itt, ezen a helyen véget ér a küzdelem, és minden elcsendesül. Ez a nyugalom azonban rosszabb, mint a küzdelem, mert, lám, a megfeszítés a nyugalom.”⁴⁷

⁴⁵ *Olasz misztikus írónők*, szerk. Giovanni POZZI, Claudio LEONARDI, Budapest, Európa, 2001, 79–380. RUH, *A nyugati misztika története*, II, 42. j. i. m., 460–593.

⁴⁶ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 77; RUH, *A nyugati misztika története*, II, 42. j. i. m., 500; Mitzi KIRKLAND-IVES, *The Suffering Christ and Visual Mnemonics in Netherlandish Devotions, in Death, Torture and the Broken Body in European Art, 1300–1650*, ed. John R. DECKER, Mitzi KIRKLAND-IVES, London–New York, Routledge, 38.

⁴⁷ Ps-Bonaventura *Meditationes vitae Christi*-éből idézi RUH, *A nyugati misztika története*, II, 42. j. i. m., 500.

A szerző arra buzdítja az olvasót, hogy lelkének egész erejével elmélkedjen az Úr szenvedéséről, „mert elsősorban itt mutatkozik meg Krisztus szeretete, hogy teljesen lánggra lobbantsa szívünket”.⁴⁸ A meditációnak egy új formája alakult ki, amelynek középpontjában a passió minden egyes jelenetének külön-külön történő szemlélése állt. Tehát egy új meditációs forma alakult ki, amelynek lényege, hogy a passió egyes jeleneteiről, külön-külön elmélkedtek a hét imaórát követve.⁴⁹ A *Meditationes vitae Christi* passiójelenetei nem Jeruzsálem fizikai helyére összpontosítanak, és nem is hangsúlyozzák azt. A szerző arra kéri az olvasót, hogy hallgassa, lássa, elmélkedjen, figyelje és érezze Krisztus szenvedéseinek útját, de úgy tűnik, nem várja el az elmélkedő olvasótól, hogy képzelje el magát Krisztussal együtt utazva, vagy akár azt, hogy zárt térben olyan fizikai cselekvéseket végezzen, amelyek hasonlítanak a zárándoklatra vagy akár Krisztus mozgására.⁵⁰ A meditáció lényege a jelenlét érzésének elérése, ami nem fizikai cselekvéssel, hanem szemlélődéssel és Krisztus szenvedése iránti együttérzéssel érhető el. A *Meditationes vitae Christi* hatalmas népszerűsége nagyban hozzájárult a szenvedésközpontú meditációs formák kialakulásához is, ami a modern értelemben vett keresztút paraliturgikus aktusának létrejöttéhez is vezetett.⁵¹

A hívek Krisztus szenvedésével való együttérzésének felkeltésére irányuló szándék legfőképp a passió valóság-hű leírásában érvényesülhetett. Ennek nyomán a 13–14. században a passióval kapcsolatos áhítat egyre inkább realista jelleget öltött. Ennek a realizmusnak a forrásai az evangélium mellett, az apokrifek (pl. Nikodémosz-evangélium) és legendák, valamint a misztikus szerzők írásai voltak. Ráadásul a zárándokok Jeruzsálembe érkezve ugyancsak igyekeztek meghatározni ezeknek a jeleneteknek a pontos helyszíneit.⁵² Ilyen volt például Mária ájulásának a helye, Veronika háza, vagy azok a helyek, ahol Krisztus térdre rogyott a kereszt súlya alatt, stb. Előtérbe kerültek a szenvedés kvantitatív jellemzői, például hogy hány botütést kapott a Megváltó a korbácsolás során, hány sebet ejtettek rajta, hány könnyet és vércseppet hullatott,

⁴⁸ *Uo.*, 499–500.

⁴⁹ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 77; MAZZONE, *Nascita, significato e sviluppo della Via Crucis*, 4. j. i. m., 11.

⁵⁰ LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j., i. m., 145.

⁵¹ *Uo.*

⁵² TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 83.

hányszor esett el a szenvedés során, hány kínzásban volt része az utolsó vacsorától a Golgotáig stb. Mindezek az elmékedések különféle áhítatokat eredményeztek, amelyek különösen a 15. század folyamán terjedtek el rendkívüli mértékben. Számtalan szöveg (litániák, rózsafüzérimák, meditációk) született, amelyek strukturálták ezeket a vallásos gyakorlatokat, és a hívők által elképzelt passió-elbeszélést különböző, általában kvantitatívan jellemzett téma köré szervezték: Krisztus öt szent sebe, hét vérehullása (*septem effusionibus sanguinis Christi*)⁵³, a hét elesése a kereszttúton, Jézus hét utolsó szava a kereszten, Szűz Mária fájdalmai (ezek száma általában hét, ritkábban öt, illetve tizenöt) és természetesen a kereszttút állomásai.⁵⁴

Az az ájtatossági forma, amely viszont nagyban hozzájárult stációk kialakulásához, és amelyet a legtöbb szerző már a mai értelemben vett kereszttúti gyakorlatként tart számon, az a mi Urunk eleséseinek áhítata, amely már a 15–16. században elterjedt, különösen Németországban, Hollandiában és Belgiumban.⁵⁵ Ez az áhítat tökéletesen beleillik a kor fentebb már említett realista vallássságába, amely szívesen „számosította” a szenvedés összes ismétlődő eseményét, így például, hogy hányszor rogyott le a Megváltó a kereszt súlya alatt.⁵⁶ Ez a szám öt, hat, tizenöt, a legmagasabb szám a harminckettő volt, de az elesések száma legtöbbször a hét (*Sieben Fußfälle*) volt.⁵⁷ Az „elesések” nem alkottak egységes rendszert, nem uniformizálódtak, lényegük mindig az volt, hogy Jézust valamelyik passiójelenet hatására elbukva, meghajolva, illetve fekvő testhelyzetben

⁵³ A magyarországi áhítati hagyományban nem ismert ájtatossági forma a „Krisztus hét vérehullása” vagy – ahogy a magyar műfordításban szerepel – „vérontása” téma Bonaventura *Vitis Mystica* című művében lévő elmékedésére (*De septem effusionibus sanguinis Vitis nostrae Jesu Christi*) vezethető vissza. Szent BONAVENTURA, *Krisztus, ami szőlőtőnk: Elmékedés Jézus szenvedéséről*, ford. KILIÁN Csaba OFM, Budapest, Magyar Barát, 1946, 81–94.

⁵⁴ Mitzi KIRKLAND-IVES, *The Suffering Christ and Visual Mnemonics in Netherlandish Devotions = Death, Torture and the Broken Body in European Art, 1300–1650*, ed. John R. DECKER, Mitzi KIRKLAND-IVES, London–New York, Routledge, 39; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 83.

⁵⁵ BARBERO, 40. j. i. m., 58. MAZZONE, *Nascita, significato e sviluppo della Via Crucis*, 4. j. i. m., 13–14; LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j. i. m., 40.

⁵⁶ KIRKLAND-IVES, *The Suffering Christ...*, 54. j. i. m., 39–41.

⁵⁷ Wolfgang BRÜCKNER, *Fußfälle, Sieben = Lexikon für Theologie und Kirche*, 4, Hrsg. Walter KASPER, Freiburg, Herder, 1960², 476. BARBERO, *Complessi devozionali Europei...*, 41. j. i. m., 58. TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 86. KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 96–97. THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 62–75.

ábrázolják.⁵⁸ Az eleséseket hét kereszt vagy fogadalmi oszlop, illetve hét oszlopon vagy hét különböző templomban elhelyezett szobor ábrázolta, amelyek egymástól a jeruzsálemi zarándoklat során lemért valós távolságokra voltak.⁵⁹ A „hét elesés” hagyományát általában Adam Kraft késő 15. századi bas-relief domborműveihez kötik, amelyeket Nürnbergben készített Martin Ketzel megrendelésére, aki maga is elzarándokolt Jeruzsálembe.⁶⁰ Kraft a domborműveken az ábrázolt jelenetek alá feliratokat is vésett, ezek nemcsak az eseményeket magyarázták, de azt is feltüntették, milyen távolságra történtek Pilátus házáától. A sorozatban általában szerepeltek a következő passióesemények: találkozás Máriával; Cirenei Simon segít a kereszt hordozásában; Jézus szól a jeruzsálemi asszonyokhoz; Veronika letörli Jézus arcát; Jézus összeesik a kereszt súlya alatt; Jézust lefektetik a kereszt alá; végül Jézust Mária ölébe helyezik. Az ábrázolt eseménysor tehát nagy átfedést mutat a mai tizennégy stációval.⁶¹ A 17. században a jezsuiták, valamint a kapucinus Martin von Cochem elmélkedő imakönyvei révén vált népszerűvé ez az áhítati forma.⁶² A teljes passiót (amely általában az Olajfák hegyétől indul és a Golgotáig tart) felölelő eséssorozat mellett már a 15. század végén megjelent egy olyan állomássor, amely a hét elesést a kereszttútra korlátozva osztotta el, vagyis Pilátus palotájától a Kálváriáig. Ez utóbbi az előbbinél nagyobb mértékben terjedt el a 16–18. században a német tartományokban, valamint Belgium és Hollandia minden részén, és ez a gyakorlat a tizennégy állomásos kereszttúti stáció egyik legkomolyabb versenytársa volt.⁶³

Egy másik áhítati típus nem az elesésekre, vagyis a megállásokra, hanem éppen Jézus mozgására, fájdalmas útjaira koncentrált.⁶⁴ Kezdetben maga a gya-

⁵⁸ LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j. i. m., 41.

⁵⁹ THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 63.

⁶⁰ THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 63; LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j. i. m., 41.

⁶¹ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 86; LENZI, *The Stations of The Cross...*, 25. j. i. m., 41.

⁶² BRÜCKNER, *Fußfälle, Sieben*, 57. j. i. m., 476.

⁶³ KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 105; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 87.

⁶⁴ A passióáhítat terén egy újabb kutatási irány úgy tekint a kereszttúti ájtatosságra, mint a passió elbeszélésének epizódról epizódra történő, az áhítati szövegek és imaciklusok segítségével testileg is végigkísért (kinetikus) gyakorlatára. Mitzi KIRKLAND-IVES, *Al-*

korlat abból állt, hogy nagypénteken hét vagy kilenc, olykor tíz templomot látogattak meg a hívek, annak megfelelően, hogy Krisztus hány fájdalmas útjáról kívántak megemlékezni.⁶⁵ A hagyomány a római bazilikák egymás utáni felkeresésének középkori szokásában gyökerezik, amelyet még Néri Szent Fülöpnél (†1595) is megtalálunk.⁶⁶ A 16. század elejei áhítati szövegek (lelkigyakorlatok, elmélkedések), illetve prédikációk alapján a „hét fájdalmas út” volt az elterjedtebb változat. A hét út a következő volt: 1. Utolsó vacsora terméből az Olajfák hegyére (Getszemáni kertbe); 2. a Getszemániból Annás házához; 3. Annástól Kajafáshoz; 4. Kajafástól Pilátushoz; 5. Pilátustól Heródeshez; 6. Heródestől vissza Pilátushoz; 7. Pilátustól a Golgotára.⁶⁷ A *via crucis*nak ez a fajtája is német földön (Schmerzensgängen, Gängen) volt igazán népszerű és terjedt el a *Sieben Fußjälle*vel nagyjából egyidőben.⁶⁸

Németalföldön több, Jézus fájdalmas útjainak áhítatához kapcsolódó lelki kalauz jelent meg. Ezekben egyrészt az egyes stációkhoz rendelve liturgikus utasítások (*Miatyánkok*, *Üdvözlések*, litániák száma, elmondásának helye, módja, ideje stb.) szerepelnek, másrészt olyan imákat, fohászokat, elmélkedéseket tartalmaznak, amelyek arra ösztönözték az olvasót, hogy mintegy Krisztus mellett járva a kereszttúton érezze át szenvedését és osztozzon abban.⁶⁹

Krisztus hét fájdalmas útjának áhítati gyakorlatára magyar példát is ismerünk, a jezsuita Ágoston Péter oktatásokkal és meditációkkal bővített lelki kalauzát, amely a nagyszombati Szent Miklós-templom Utolsó vacsora-oltárától induló kereszttút egyes állomásaihoz, „oszlopaihoz” készült. A Szegedi Ferenc egri püspök által Modorfalváig építtetett *via crucis* hét stációs oszlopa Krisztus hét

ternate Routes: Variation in Early Modern Stational Devotions, Viator: Medieval and Renaissance Studies, 40(2009)/1, 249–270. DOI: 10.1484/J.VIATOR.1.100353 (Hozzáférés: 2025. 09. 24.); TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 89–90.

⁶⁵ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 90.

⁶⁶ KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 117; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 91.

⁶⁷ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 90–94; KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 117–118.

⁶⁸ HOLLERWEGER, *Kreuzweg*, 1. j. i. m., 466; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 89–90.

⁶⁹ Egy újabb szakirodalom a németalföldi áhítati irodalomról, benne a lelki kalauzokról: Joanka van der LAAN, *Enacting Devotion: Performative Religious Reading in the Low Countries (ca. 1470–1550)*, PhD thesis, University of Groningen, 2020, 105. https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/130758185/Complete_thesis.pdf (Hozzáférés: 2025. 09. 24.)

fájdalmas útjának végpontjait jelképezi. A desztinációk, pontosabban az oda vezető utak, megegyeznek a fentebb említett európai gyakorlattal.

Első Oszlop, az az, Első helye Vrunck keserves Kin szenvedésének a' Kert, mivel ottan vérrrel veritékezett; Judás csók által el árulta; a' Sidoktul mint Lator meg-fogatott. [...] Negyedik Oszlop Adgya előnkben és emlékeztet azokra a' kinokra, miker Urunk szenvedett, elsőben a Pilátus házánál. [...] Hetedik Oszlop, Avagy A' modordofi templom, A' Cálvária Hegyén Christus Urunknak iszonyu kinnyát, szentséges halálát adgya előnkben, és emlékeztet minnyájunkat Idvezitőnknek bűneinkért valo drágalátos fizetésére.⁷⁰

Az oszlopokhoz rendelt áhítati gyakorlatokat (imák, fohászok, elmélkedések) a kötet harmadik részében találjuk. A fejezetekben külön oktatás szerepel az oszlopokhoz való „menetelre”, ahogyan az áhítati szövegek is magát az utat hangsúlyozzák, annak megtétele alatti compassziót kívánják felkelteni.

A 15–16. század folyamán flamand területen megjelent ún. lelki zárándoklatok (Jean van Paschen, „heer” Bethlem, a Saint-Trond-i Ismeretlen művei) jelentősen hozzájárultak a keresztút ma ismert formájának kialakulásához.⁷¹ Közülük is kiemelkednek Adrichomius (Christiaan van Adrichem, 1533–1585) művei, amelyek hatására egyre népszerűbbé vált egy tizenkét stációs keresztúttípus, amelynek állomásai – leszámítva, hogy a két utolsó stáció, a keresztől való levétel és a sírbatétel, hiányzott – megegyeztek a mai *via crucis*éival.⁷² Adrichomius művében még megtalálható az az évszázadokon át alkalmazott

⁷⁰ ÁGOSTON Péter SJ, *Mirra-szedő Szarandok, Avagy Christus Vrunck hét helyt lött Kinnyait, és halálát beszélő könyvecske*, Nagyszombat, Könnye Nándor, 1672, RMNy 3851, 89, 122, 149. A kötetről lásd: GAJTKÓ István, *A XVII. század katolikus imádságirodalma*, Budapest, 1936 (Palaestra Calasanciana, 15), 19. http://www.ppek.hu/konyvek/Gajtko_Istvan_A_XVII_szazad_katolikus_imadsagirolalma_1.pdf (Hozzáférés: 2025. 09. 23.); TÜSKÉS Gábor, *A jezsuita meditáció irodalom a XVI–XVII. században*, Irodalomtörténet, 78(1997)/1–2, 42. Ágoston művéről lásd még Szádóczki Vera *Énekszóval a Kálvárián* című tanulmányát jelen kötetben (100–102).

⁷¹ Ilyen lelki zárándoklatok: BETHLEM, *Dit is een devoet meditatie op die passie ons liefs heren ende van plaetse tot plaetsen die mate geset daer onse lieve here voer ons gbeleden heeft, met figuren ende survelike oracien daer op dyenende*, Antwerpen 1518; Jean VAN PASCHEN, *Een devote maniere om gheestelycke pelgrimagie te trekken tot den heylighen Lande...*, Leuven, 1563; MAZZONE, *Nascita, significato e sviluppo della Via Crucis*, 4. j. i. m., 13.

⁷² Christiaan van ADRICHEM, *Jerusalem sicut Christi tempore floruit*, Köln, 1584; UÓ, *Theatrum Terrae sanctae*, Köln, 1590; Guido GENTILE, *Sacri Monti e Viee Crucis: Storie intrecciate* = TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 39–40.

szokás, miszerint közölték az egyes stációk közti, Jeruzsálemben lemerített távolságokat, hogy a hívek otthonukban pontosan utánozhassák a szent utat, a maximális valóságúságra törekedve. A keresztútnak ez az új, Adrichomius útmutatásai szerint felállított formája hamarosan elterjedt Belgium flamand részén, és a 17. század folyamán Európa legtöbb országában igen népszerűvé vált, kivéve Németországot, ahol általában hűek maradtak a *Sieben Fußfalle* 15. század óta meggyökeresedett gyakorlatához.⁷³ Az új keresztúttípus a 17. századtól kezdve fokozatosan Jeruzsálemben is kiszorította a stációk régi, a ferencesek által addig követett rendszerét.⁷⁴

A keresztút végső, ma ismert formájának népszerűsítése is a ferenceseknek köszönhető. Ők vezették be ugyanis ezt a típust a 17. században, először Spanyolországban, majd ültették át Szardíniára, onnan pedig Itáliába, később pedig az egész világon elterjesztették.⁷⁵ A Spanyolországban épült *via crucis*ok lényegében megegyeztek a Habsburgok spanyol ágának uralma alatt álló Flandriában elterjedt, Adrichomius által népszerűsített keresztútformával, annyi volt csak a különbség, hogy azt megtoldották a két utolsó stációval (keresztről való levétel, sírbatétel).⁷⁶ A 17. század első felében tehát már a tizennégy állomásos *via crucis*-forma volt divatban Spanyolországban, amely megegyezik a jelenlegi keresztutunkkal. Ennek az új, és nem sokkal később véglegessé váló keresztúttípusnak az elterjesztésében egyedül a ferencesek jártak élen, és a keresztút-gyakorlással elnyerhető búcsúkra vonatkozó, 1686–1731 közötti pápai rendelkezések tették hivatalossá a Kisebb Testvérek monopóliumát ezen a téren.

A tizennégy stációs keresztút nem sokkal később Olaszországban is megjelent, ott a szardíniai születésű Salvatore Vitale minorita szerzetes vezette be és terjesztette el. Vitale 1628-ban a firenzei San Miniato templomhoz vezető út mentén tizennégy keresztet állított fel, amelyek a stációkat voltak hivatva jelképezni. A leghíresebb *via crucis*ok közé tartozott a római Aracoeli templomban

⁷³ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 99.

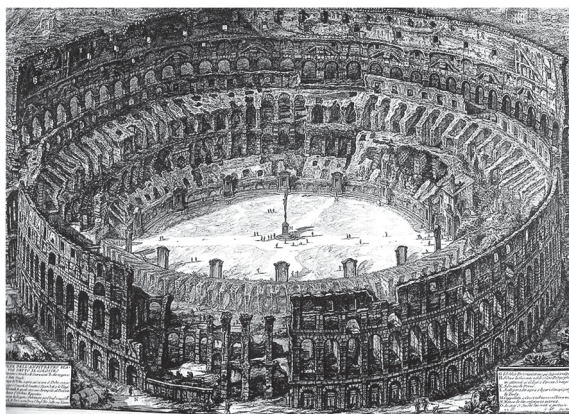
⁷⁴ *Uo.*, 109–118.

⁷⁵ *Uo.*, 121.

⁷⁶ A két utolsó stáció beépülése a mai keresztútba vélhetőleg Antonio Daza spanyol ferencesnek és lelkigyakorlatos kézikönyvének köszönhető. Antonio DAZA, *Ejercicios espirituales de las ermitas, instituydos por Nuestro Serafico Padre san Francisco para sus frayles: declarados y dirigidos al mesmo*, Barcelona, Sebastia y Jaume Matevat, 1625; BAUD, *La Via Crucis...*, 14. j. i. m., 93; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 122.

1702-ben felállított stációsorozat, amelyhez ájtatossági vezérkönyvet is írtak,⁷⁷ ugyanakkor a reformált ferencesek 1722-ben a milánói S. Maria della Pace kolostorban emelt keresztútja is hírnevet szerzett.

A 18. század folyamán a Kisebb Testvérek ösztönzésére a *via crucis* gyakorlata és a keresztutak állítása nagymértékben elterjedt a világi papság, illetve a nem ferences szerzetesrendek körében is, noha a pápai rendelkezések alapján ferencesek templomain kívül nem lehetett bűnbocsánatot nyerni az elvégzett ájtatosságért. A tizennégy stációs *via crucis* gyorsan növekvő népszerűségéhez talán legnagyobb mértékben a ferences népmiszionárius Porto Maurizio-i Szent Lénárd járult hozzá.⁷⁸ Ő a firenzei Monte delle Croci kolostorban találkozott ezzel a keresztúttípussal 1709-ben, és úgy vélte, hogy ez a forma a legalkalmasabb a szenvedéstörténetre koncentráló jámbor gyakorlat végrehajtására. Lénárd lett a tizennégy stációs keresztutak fő népszerűsítője, ő maga több mint 572 keresztút felállításában vett részt, ezek közül a leghíresebb a Colosseumban emelt *via crucis* 1750-ben.⁷⁹

*Porto Maurizio-i Szent Lénárd által emelt via crucis a Colosseumban
Giovanni Battista Piranesi metszetén, 1750k.*

⁷⁷ *La via sacra, ovvero la devota guida della Via crucis o strada dolorosa del nostro appassionato Gesù dalla casa di Pilato sino al Calvario, coll'aggiunta delle figure incise in rame, stabilita nella chiesa di Aracoeli di Roma*, Roma 1702.

⁷⁸ Pietro MESSA, *La Via Crucis in san Leonardo da Porto Maurizio, ovvero La Via sacra spiata ed illuminata*, Convivium Assisiense, 2(2003), 175–190.

⁷⁹ *Uo.*, 178.

A keresztút a pápai rendelkezések tükrében

Ahogy azt a *via crucis* kialakulásának történeti áttekintésében láttuk, a 15–17. században a ferenceseken kívül még más szerzetes rendek és világi papok is részt vettek a keresztút gyakorlatának terjesztésében. A Magyar Királyságban is az 1660-as évektől megjelenő szabadtéri stációs kálváriák építtetői nem a ferencesek, hanem a jezsuiták és a pálosok voltak.⁸⁰ 1731-től viszont – ahogy azt látni fogjuk – a Szentszék az egész egyházra kiterjedően az obszerváns ferenceseknek adta a keresztút állításának kiváltságát, amely azért volt fontos lépés, mert csak az ezeknél ájtatosságot végző hívek nyerhettek bűcsút.⁸¹

A keresztútjárás korábban felvázolt történetét ki lehetne egészíteni az ezzel az áhítati gyakorlattal elnyerhető bűcsúk (indulenciák) történetével.⁸² Nem lehet biztosan megmondani, hogy mikortól járt bűcsú a korabeli elképzelésnek megfelelő jeruzsálemi Via dolorosa állomásainak meglátogatásáért, de nagy valószínűséggel a kezdeményezés a ferencesektől indult ki, hiszen, ahogy láttuk, ők vezettek szervezett zarándoklatokat a Szentföldön. Mindenesetre már a 14. század első feléből van adatunk a bűcsúk meglétéről, amennyiben Jacopo da Verona ágostonos szerzetes 1335-ös szentföldi zarándoklatáról készített kéziratos beszámolójába bemásolta azon szent helyek listáját, amelyek meglátogatásával bűcsút lehetett nyerni.⁸³ Herbert Thurston keresztútról szóló monográfiájában közölt egy rendkívül érdekes és informatív táblázatot, amely a 14–19. századi zarándokbeszámolókból levő bűcsújegyzékek összesítését tartalmazza.⁸⁴ (Lásd a tanulmány végén a képet.) Ebben jól megfigyelhető, hogyan változott az a tendencia, hogy mely jeruzsálemi helyek meglátogatásáért kaphatót valaki teljes vagy részleges (hétéves) bűcsút. Ez alapján az 1700-as évek első harmada látszik jelentős időszaknak, amennyiben ekkor veszik át a Szentföldön lévő ferencesek is az európai stációs rendet, amelyet a pápai rendelkezések értelmében, amint láttuk, eleve a Kisebb Testvérek alakítottak ki.

A keresztúttal és az azzal nyerhető bűcsúk ügyének szentszéki szabályozása még ezekhez a palesztinai szent helyekhez kapcsolódott. Így IV. Piusz pápa

⁸⁰ SZILÁGYI, *A magyar kálváriák ...*, 41. j. i. m., 842.

⁸¹ *Uo.*, 839.

⁸² *Uo.*

⁸³ *Liber peregrinationis di Jacopo da Verona*, a cura di Ugo MONNERET DE VILLARD, [Roma], La Libreria dello Stato, 1950 (Il Nuovo Ramusio, 1), 3–8.

⁸⁴ THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 181.

1561. júl. 16-i *Divina disponente clementia* kezdetű bullája kimondta, hogy valamennyi búcsút, amely egykor a Sion-hegyi ferences kolostornak, a Cenákulumnak engedélyezett volt, a jeruzsálemi Legszentebb Üdvözítőről nevezett kolostorra (Convento di San Salvatore) ruházza át, ahová a rend 1559-ben a térséget megszállva tartó törökök miatt volt kénytelen átköltözni.⁸⁵ Az Európában létesített keresztutakkal kapcsolatban annyit tudunk, hogy az antwerpeni ferences konvent templomkertjében lévő Mária-keresztút (Szűz Mária hét fájdalma) egy-egy stációjához rendelt száznapos búcsút X. Leó pápa 1520-ban.⁸⁶ A katolikus megújulás és a szolgálatába állított barokk a keresztutak virágzását hozta. A templomi keresztutak és kálváriák nagyobb száma és a centralizáltabb egyházi irányítás lehetővé tette, hogy a *via crucis*szal kapcsolatos áhítati gyakorlat és annak építészeti-művészeti programja is egységesebbé váljék. A 17. század végi, 18. század eleji pápai és ferences rendi megnyilatkozások nem tettek különbséget a templombelsőben lévő keresztutak és a mai értelemben vett, tehát szabad téri kálváriák között, egymás szinonimáiként („*via Crucis seu Calvarii*”, keresztút, avagy kálvária) használták azokat. Az 1731-es szabályozás előtt született szentszéki dokumentumokban a *via crucis*on leginkább magát az ájtatossági gyakorlatot, nem pedig annak helyét értették. A keresztutat *oratio mentalis*ként, vagyis benső imaként, elmélkedéssel egybe kötött imádkozásként értik. A keresztút meghatározását XIII. Benedek 1726-os *Inter plurima* bullájában olvassuk, mely szerint a *via crucis* „jámbor gyakorlat, amelyen az Úr festett képekkel ábrázolt, több állomásba rendezett szenvedésén kell elmélkednünk, olyan módon, ahogyan a Jeruzsálemben elzarándoklók megemlékezéssel tekintik azokat a helyeket, ahol Krisztus szenvedett.”⁸⁷ A kúriai dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy a Szentszék nagy jelentőséget tulajdonított a keresztút során végrehajtott imádkozásnak és elmélkedésnek, így XIV. Benedek pápa 1741. augusztus 30-i

⁸⁵ *Bullarium peculiare Terrae Sanctae*, Roma, Typis rev. Camerae Apostolicae, 1727, 90. A Cenákulumból való elköltöztetésről lásd: VÁRNAI, *800 éve a Szentföldön...*, 21. j. i. m., 40.

⁸⁶ KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 72–73; THURSTON, *The Stations of the Cross...*, 2. j. i. m., 70.

⁸⁷ „Fratres ejusdem Ordinis pium exercitium Viae Crucis appellatum, quo tota Dominae passionis series pictis tabulis, ubi commode fieri posset, expressa, inque plures stationes distributa, eo modo, quo peregrini civitatis Sanctae Hierusalem loca ipsa, ubi Christus passus est, recolentes et frequentantes invisunt, contemplanda proponitur.” Lucius FERRARIS, *Prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis, Theologica*, IV, Monte Cassino, 1848, 331.

Cum tanta sit brévéjében, a keresztúti ájtatosságban gyakorolt kompasszió és kontempláció lelkiismeretre gyakorolt hatását emelte ki.⁸⁸

Amint már említettem a keresztút uniformizálása a búcsúk felől indult ki. Ezt nagyban elősegítette a IX. Kelemen által 1669-ben létrehozott Búcsúk és Ereklék Kongregációja (*Congregatio Indulgentiarum et Sacrarum Reliquiarum*), melynek feladata elsősorban a búcsúkhöz kapcsolódott.⁸⁹ A 18. század elejétől a Kongregáció már önállóan kezdte a búcsúengedélyeket adni, ezt a kiváltságot XIV. Benedek pápa 1742-ben ismerte el. A keresztút történetét taglaló szakirodalom általában kiemeli XI. Ince pápa 1686. szeptemberi és novemberi *Exponi nobis*, illetve *Ad ea* kezdetű brévéit mint a ferences illetőségű keresztutakhoz kötődő búcsúk első nyomait.⁹⁰ Az 1686-os *Exponi nobis*-ban a pápa gyakorlatilag csak azt erősítette meg, amit korábban már VIII. Kelemen (1597), V. Pál (1609) és VIII. Urbán (1625) is biztosított, tudniillik, hogy a kisebb testvérek generálásának joghatósága alá tartozó valamennyi hely, személy, rend és testvérület részesedik a ferenceseknek engedélyezett addigi kiváltságokból, búcsúkból és engedélyekből („*communicatio privilegiorum, indulgentiarum et concessionum*”).⁹¹ Noha a bréve nem említi konkrétan a keresztúti ájtatosságot, Amédée Teetaert szerint a rendelkezésből az következik, hogy mindazokat a búcsúkat, amelyeket a ferencesek Jeruzsálemben a keresztút jámbor látogatása révén nyerhettek, azok is megkaphatták, akik a ferences generális joghatósága alá tartoztak, és a jeruzsálemi keresztút egy „utánzatát” látogatták meg valamelyik

⁸⁸ „Minthogy Jézus Krisztus urunk szenvedésének és kereszthalálának akkora az ereje, hogy nincs oly hatékony orvosság az emberi gyarlóság mindennapos vétkei által a lelkiismereten ejtett sebek gyógyítására, sem pedig jobb mód az elme megtisztítására és az Isten iránti szeretetre való felébresztésre, mint a Megváltónk szenvedésén, keresztjén, halálán és sebein való buzgó elmélkedés, azért, hogy a krisztushívők a teljes boldogság érdekében ebben foglalatoskodva mindennap serényen gyakorolják magukat, sem a katolikus egyházatyák, sem a minket megelőző római pápák nem hagytak fel azzal, hogy állandó figyelmeztetésekkel és buzdításokkal, a mennyei kincsek bőséges osztogatásával [értsd: búcsúengedélyekkel] meggyőzzenek, édesgessenek és gazdagítsanak.” (Ford. B. O.)

⁸⁹ SZILÁGYI, *A magyar kálváriák...*, 41. j. i. m., 839; Paul HINSCHIUS, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*, I, Frankfurt, Salzwasser, 2022, 473–474.

⁹⁰ BERNARDINO A PORTU ROMATINO, *Instructio de stationibus s. viae crucis erigendis visitandisque*, Quaracchi, 1884, 8. KNELLER, *Geschichte der Kreuzwegandacht...*, 2. j. i. m., 178; SZILÁGYI *A magyar kálváriák...*, 41. j. i. m., 839.

⁹¹ *Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum Taurinensis editio*, 19, Torino, 1870, 709–711.

ferences templomban vagy más, a rendhez tartozó helyen.⁹² Teetaert szerint ez az 1686. szeptemberi bréve lenne az első hivatalos pápai dokumentum, amely közvetve ugyan, de tartalmaz utalást a keresztút végzéséhez kapcsolódó búcsúkra.⁹³ Van azonban egy ennél korábbi, 1686. június 26-án kelt brévje is XI. Ince pápának, amelyet azonban a szakirodalom nem említ. Ebben konkrét utalást találunk a keresztútra, nevezetesen, hogy a ferences harmadik rend tagjai búcsúban részesülnek, amennyiben a keresztutat kellő jámborsággal, elmélkedve, a szokott imákat elmondva járják végig.⁹⁴ (Ez utóbbi rendelkezést XII. Ince pápa 1695. december 16-i *Sua nobis* kezdetű pápai konstitúciójában ismételten jóváhagyta, amennyiben „a harmadik rendnek átadta mindazokat a lelki kiváltságokat és mindazokat a személyes és helyi búcsúkat, amelyeket a Szent Ferenc rend két másik rendjének megadott”).⁹⁵

Az 1686. november 6-i *Ad ea* kezdetű brévjében XI. Ince pápa búcsút engedélyezett minden, a ferences generális alá tartozó személynek, aki a rendhez tartozó helyen elmélkedett vagy a *via crucis* gyakorlásának szentelte magát.⁹⁶ XII. Ince pápa az 1692. december 24-én kiadott *Ad ea* kezdetű brévjében száz napra szóló teljes búcsút engedélyezett mindazon, a ferences generálisnak joghatósága alá tartozó férfi és női szerzetesnek, valamint társulati tagnak, akik a ferencesek templomaiban vagy konventjeiben végzik a keresztutat a maguk üdvére, vagy „per modum suffragii”, azaz helyettesítés útján, az elhunytak lelkéért. Azok, akik

⁹² TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 125.

⁹³ *Uo.*

⁹⁴ „Ulterius tamquam ipsius Tertii Ordinis, quam aliis utriusque sexus nostrae obedientiae, seu directioni subjectis Personis intra, et extra Seminaria praefata degentibus in Domino suademus, ut viae Crucis gressus, et devotam illorum gressuum meditationem, more solito, frequentent, atque ante, vel post cujuslibet meditationis morulam consuetae Sanctissimi Sacramenti Stationis orationes recitent, ut Indulgentias, quae a Sancta Sede revocatae non fuerint, media hac diligentiarum commutatione, juxta Summorum Pontificum concessionibus secure lucrari valeant, et possint.” *Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum Taurinensis editio*, 19, 91. j. i. m., 697.

⁹⁵ *Manual of the Third order of St. Francis of Assisi*, I, London, 1869, 267.

⁹⁶ „Insuper quod Fratres, et Moniales, ac utriusque sexus Personae hujusmodi orationi mentali, sive (ut dicitur) Viae Crucis exercitio, ad quam, seu quod ratione eorum Regulae, et Constitutioni quolibet die tenentur, operam dantes, praedictas omnes et singulas indulgentias, et peccatorum remissiones ac poenitentiarum relaxationes proportionabiliter lucrari et consequi possint, et valeant, auctoritate et tenore praesentis indulgemus.” *Chronologia historico-legalis seraphici Ordinis*, III, Roma, 1752, 279; TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 125.

mindennap elvégezték a keresztutat teljes búcsút kaptak egy hónapig, ez ugyan-
csak érvényes volt a tisztítótűzben szenvedő lelkekre.⁹⁷

Ezt követően, – ahogy Teetaert fogalmaz – „a ferences rend tagjai és a hozzájuk tartozó létesítmények közötti lelki javak és kiváltságok megosztásával (kommunikációjával) szembeni ellenállás és annak kiterjesztésével kapcsolatos kétségek miatt”, XII. Ince pápa 1696. december 5-én kinyilvánította, hogy a keleti szent helyeknek és a jeruzsálemi keresztút helyeinek megadott búcsúja is ebbe a kommunikációba tartoznak. Ennek következtében bárki, aki a ferences rend generálisának joghatósága alá tartozik, és a keresztutat egy templomban, kolostorban vagy más, ugyanazon generális joghatósága alá tartozó helyen végzi, ugyanazokat a kedvezményeket kaphatja, mint azok, akik a Szentföld szent helyeit és a jeruzsálemi keresztút állomásait látogatják. Ebből következik, hogy a XI. és XII. Ince pápák által megadott búcsú kizárólag a ferences rend generálisának joghatósága alá tartozókra, azaz a rend tagjaira, azaz a férfi és női szerzetesekre, valamint a világi ferences rend és a testvériségek mindkét nemű tagjaira vonatkoztak.⁹⁸

Elsőként XIII. Benedek pápa bővítette azok körét, akik a *via crucis*szal bűnbocsánatot kaphattak. 1726. március 3-án az *Inter plurima* bullával egyrészt ismét megerősítette, hogy a ferencesekhez tartozó személyek, ha ferences illetőségű helyen végzik a keresztutat, elnyerhetik mindazokat a búcsúkat, amelyeket a Jeruzsálemben belüli és kívüli szent helyek meglátogatására engedélyeztek, másfelől a búcsúkat kiterjesztette olyan hívekre is, akik nem függtek a ferences generálistól és maguk végezték el a keresztúti ájtatosságot, akár Jeruzsálemben, akár azon kívül.⁹⁹

A ferencesek kizárólagos keresztút-állítási jogának egész egyházra való kiterjesztését 1731-ben nyilvánította ki a Szentszék. XII. Kelemen 1731. január 16-i *Exponi nobis* brévéjében ugyan kiterjesztette a búcsúkat olyan templomokra és kápolnákra, amelyek nem tartoztak a ferences rendhez, de ezeken a helyeken is csak akkor nyerhetek búcsút a hívek, ha a kálvária szabályosan, vagyis a Kisebb

⁹⁷ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 125; *Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum*, 20, Torino, 1870, 491–492.

⁹⁸ TEETAERT, *Saggio storico...*, 2. j. i. m., 125–126.

⁹⁹ *Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum Taurinensis editio*, 22, Torino, 1871, 341–342.

Testvérek felügyeletével volt felállítva.¹⁰⁰ Az, hogy mitől lesz szabályosan felállítva a keresztút azt az ugyanabban az évben, április 3-án a Búcsúk kongregációja által kiadott ún. *Figyelmeztetések* (*Arvertimenti*) fejtik ki.¹⁰¹ Eszerint a keresztutat kizárólag obszerváns vagy reformált ferences előjárók, illetve azok megbízásából vagy egy hitszónok, vagy egy gyóntató engedélyével lehetett emelni.¹⁰² A dekrétum mindössze általánosságban határozta meg a keresztút szerkezetét. „A keresztutat a szokott formában, vagyis tizennégy stációval kell felállítani, ahol a keresztek vagy a kis kápolnák (Cappellette) reprezentálják a passió misztériumát.”¹⁰³ Sem a brève, sem az azt kifejtő dekrétum konkrétan nem határozza meg a keresztút ikonográfiai programját, nyilván azért, mert az a ferencesek ügye volt. A kongregáció figyelmeztetései a következőképp folytatódnak: ha szabadtéri *via crucis* emelnek, arra kell ügyelni, hogy az a templomtól, avagy a felszentelt helytől induljon ki és ott is érjen véget, az építményeket rácsokkal kell védeni, nehogy az emberek vagy az állatok kárt tegyenek bennük. A dekrétum figyelmeztet továbbá, hogy a kis kápolnákat és a keresztek méltó, és tiszteletet ébresztő helyen

¹⁰⁰ „[...] quibus eiusmodi erectiones in ecclesiis et locis ordinis praedicti hactenus fieri consueverunt, et accedat licentia Ordinarii loci ac consensus parochi et superiorum ecclesiae, monasterii, hospitalis et loci pii.” FERRARIS, *Prompta Bibliotheca Canonica*... 4, 87. j. i. m., 282; TEETAERT, *Saggio storico*..., 2. j. i. m., 128; SZILÁGYI, *A magyar kálváriák*..., 41. j. i. m., 839.

¹⁰¹ *Decreta authentica sacrae Congregationis indulgentiis sacrisque*, Regensburg, 1883, 80–83.

¹⁰² „1° Che essendo stata conceduta la facoltà di erigere le Vie Crucis alli Religiosi soggetti al Ministro Generale de' Frati Minori si Osservanti, che Riformati, *privative quoad alios quoscumque*, non è lecito ad altri erigerle, ed erigendosi altrimenti i fedeli non godono le Indulgenze.

2° Che non possono essere erette se non da' superiori locali dell' Ordine suddetto o di loro commissione da un altro Religioso dello stesso Ordine, il quale però sia o Predicatore o almeno Confessore approvato.

3° Che debbono erigersi nella forma consueta, e sin'ora praticata nell' Ordine sudd.; cioè che sieno quattordici Stazioni, e che le Croci e Cappellette rappresentino Misteri della Passione. In quei luoghi poi, ne' qua li si volesse erigere la Via Crucis fuori del la Chiesa come si usa in molti Conventi del detto Ordine, si procuri sempre ch'essa cominci dalla Chiesa o luogo Sacro, oppure termini fin presso la Chiesa stessa o luogo Sacro, avvertendo espressamente che le Cappellette sieno chiuse con cancelli in guisa che non abbiano ad entrarvi nè persone nè ani mali, e che tanto le dette Cappellette quanto le Croci siano collocate in luoghi non soggetti ad irriverenza, ed in caso che in progresso di tempo i luoghi nei quali fossero state erette divenissero indecenti, debbano i Superiori sospenderle, sopra di che s'incarica no strettamente le loro coscienze.” *Uo.*, 81–82.

¹⁰³ *Uo.*

építsék fel, mert ha idővel elvész a hely tisztelete, a ferences előjáró felfüggesztheti a keresztutat.¹⁰⁴ Az ájtatosság végzéséről a következőképpen rendelkezett a kongregációs irat. Ugyanabban a templomban vagy szabadtéren a hívek nagyobb kényelmére hasznos két keresztutat is emelni, az egyiket a férfiaknak, a másikat a nőknek. Amikor a templomon kívül emelnek egy keresztutat, egy másikat is készítsenek a templomban a zsúfoltság elkerülésére, lehetőleg tágas helyen, hogy esős idő vagy más akadály esetén ugyanúgy végre lehessen hajtani az ájtatosságot.¹⁰⁵ A keresztutat vagy körmenet jelleggel, az összes hívő részvételével, egy vagy több pap vezetése alatt vagy egyénileg járják be. Ha mindenki egyszerre végzi a keresztutat, akkor a férfiak menjenek elől, a nők pedig kövessék őket, és egy vagy több pap legyen közöttük. Minden egyes állomásnál egy klerikus vagy áldozó pap hangosan olvassa a passióra, illetve az adott állomásra vonatkozó elmélkedést, és imádkozza el énekelve a *Miatyánkot* az *Üdvözléggel*, és mutasson bűnbánatot. Tovább haladáskor, az egyes stációk között a *Stabat Mater*t vagy más imát énekeljék. A hívek ügyeljenek arra mindannyian, hogy a legnagyobb visszafogottsággal viseljék magukat, csendben figyelve. A dekrétum a keresztút hívekre gyakorolt jótékony hatását is kiemeli: „köztudott, hogy ha ezt a szent gyakorlatot jámborul és odaadással végzik, az az elmélkedéshez kevésbé hozzászokott híveket is az erkölcsaik jobbítására ösztönzi.”¹⁰⁶ A kongregációs állásfoglalás igyekszik a nem ferences imádkozási szokásokat is felülírni. Mint írja, ha valaki egyedül

¹⁰⁴ *Uo.*

¹⁰⁵ 4° Che nella stessa Chiesa o Luogo Pio, quando sia capace, sarà bene erigere per maggior comodo del popolo due Vie Crucis una delle quali serva per gli uomini, e l'altra per le donne, e quando una venga eretta fuori di Chiesa, se ne eriga sempre un'altra nella Chiesa, qualora questa sia di tal capacità, che basti per non fare confusione, acciocché in tempo di pioggia o d'altro impedimento si possa nonostante praticare così santo esercizio. *Uo.* 82.

¹⁰⁶ 5° Che questa pratica sia uniforme in tutti i luoghi senza alterare punto quella che s'è osservata fin'ora nei Conventi del l'Ordine, cioè si faccia la Via Crucis o pro cessionalmente da tutto il popolo sotto la direzione di uno o più Sacerdoti, privatamente da ognuno. Quando si pratici nel primo modo, si disponga la Processio ne in maniera che gli uomini vadano se parati dalle donne, cioè quelli prima, e queste dopo con uno o più Sacerdoti intermedj, e ad ogni stazione un Chierico o Sacerdote legga ad alta voce la considerazione corrispondente ad ogni Mistero e Stazione e dopo recitato un Pater ed Ave e fatto un atto di Contrizione si tiri innanzi, cantandosi fra una stazione e l'altra lo Stabat Mater, o altra Orazione, avvertendo tutti di contenersi con somma modestia, silenzio, e raccoglimento, mentre l'esperienza dimostra, che questo Santo esercizio praticato con pietà e divozione

végzi a keresztutat nem szükséges hat *Miatyánkot* az *Üdvözléggel* együtt recitálni az egyes állomásoknál, hanem elég elmélkedni az Úr szenvedésén, még ha rövid ideig is, mert a búcsú elnyeréséhez elegendő egy *Miatyánkot* és *Üdvözlégyet* imádkozni és bűnbánatot mutatni.¹⁰⁷ A templomi stációk esetén, a hívek ne a mise alatt végezzék a keresztutat, mert akkor nagy a tömeg, ami megzavarja az egyes állomásoknál végzett egyéni áhítatot.¹⁰⁸ A keresztúttal elnyerhető búcsúk számát nem szabad hirdetni sem szóban, sem írásban, mert ez elvonja a hívek figyelmét az áhítattól, ezért elég annyit mondani, hogy mindenki, aki ezzel a jámbor gyakorlattal elmélkedik az Úr szenvedésén, pápai engedéllyel ugyanazokat a búcsúkat nyeri el, mintha a jeruzsálemi keresztutat látogatná meg.¹⁰⁹

A kongregációnak ezen keresztúti áhítatra vonatkozó intelmei és rendelkezései egybecsengenek Porto Mauriziói Szent Lénárd elgondolásaival. Ő az először 1731-ben kiadott *Via Sacra spianata ed illuminata* című művében négy feltételt állapít meg a búcsú elnyeréséhez. Az első, hogy a keresztutat a ferencesek állítsák fel. A második, hogy annak, aki végzi ezt a jámbor gyakorlatot, kegyelemben kell lennie (vagyis bűnbánat és gyónás szükséges), mert „sine gratia nemo potest placere Deo”, vagyis kegyelem nélkül semmi sem lehet kedves Isten előtt – írja Lénárd. A harmadik, hogy a búcsúk elnyerésének a Krisztus szenvedésén való elmélkedéshez kell kapcsolódnia (ad recolendam seu meditandam Christi passionem). Végül utolsó feltétel a stációk közötti helyváltoztatás, gyaloglás, mivel a

avvezza a poco a poco i fedeli d'ogni condizione al meditare, e li anima alla riforma de' costumi. *Uo.* 82–83.

¹⁰⁷ 6° Che praticandosi privatamente non è necessario recitare sei Pater ed Ave ad ogni Stazione, come alcuni suppongono, ma basta il meditare, benchè brevemente, la Passione del Signore, che è l'opera ingiunta per fare acquisto delle Sante Indulgenze, e, conforme all'uso introdotto, recitare un Pater ed Ave ad ogni Croce e fare un atto di Contrizione. *Uo.* 83.

¹⁰⁸ 7° Che essendo eretta la Via Crucis nella Chiesa, i fedeli si astengano dal praticar la nel tempo degli uffizi Divini, e della Santa Messa, e quando in Chiesa vi sia tal concorso di popolo che il farla possa cagionar tumulto e disturbo; tanto più che non essendovi impedimento si devono visitare ad una ad una tutte le Stazioni. *Uo.*

¹⁰⁹ 9° Che non si pubblichi dai pulpiti, nè in altra forma, e molto meno si scriva nel le Cappelle, o Stazioni un numero certo e determinato delle Indulgenze che si acquistano, poichè si è riconosciuto in più occasioni, che, o per inavvertenza ed equi voco, o per trasporto di divozione si altera o si confonde la verità delle Indulgenze, e perciò basterà il dire che chiunque mediterà la Passione del Signore in questo Santo Esercizio, acquisterà per concessione de' Sommi Pontefici le stesse Indulgenze, che acquisterebbe, se visitasse personalmente le Stazioni della Via Crucis di Gerusalemme. *Uo.*

keresztúti ájtatosság végzése lényegében nem más, mint egy imádságos, az elmélkedéssel töltött, megállókkal megszakított zarándoklat.¹¹⁰

XIV. Benedek pápa Szent Lénárd kérésére adta ki 1741-ben a *Cum tanta sit* brévójét, amelyben megerősítette elődeinek, vagyis XI. és XII. Ince, XIII. Benedek és XII. Kelemen rendelkezéseit, de azzal a megszorítással, hogy ahol a Kisebbségi Testvéreknek konventjük van, ott más templomokban keresztút nem állítható fel, kivéve, ha messze van a ferences keresztút, illetve nehezen megközelíthető.¹¹¹ Ez utóbbi két kitétel nem volt elég egyértelmű, relatív megítélés alá esett, így egy évvel később, Szent Lénárd kérésére a kongregáció árnyalni volt kénytelen ezt a kiegészítést, és *Arvertimenti ordinati* címen egy kiegészítő iratot állított össze a brévéhoz, amelynek 10. pontja szerint a távolság mérlegelése elhagyható egy új kálvária létrehozásakor, a lényeges momentum továbbra is az obszerváns ferencesek közreműködése a felállításkor.¹¹² Láthatjuk, hogy a búcsúkongregáció határozatai a keresztúttal kapcsolatos szentszéki szabályozásnak mintegy a finomhangolását jelentették. A kongregáció által megtárgyalt kérések, kérdések a szentszéki rendelkezések megvalósítása közben felmerülő problémákról tájékoztattak, az ezekre adott válaszok pedig dekrétumokként a keresztúttal kapcsolatos kodifikáció részévé váltak. Ilyen probléma volt például, hogy a 18. századi szabályozást megelőzően a keresztutakat igyekeztek úgy felállítani, hogy az egyes stációk közti távolságok megfeleljenek a jeruzsálemi via dolorosa állomásai közti távolságoknak. Ahol erre nem volt mód, a híveknek ezeket külön le kellett lépniük. Azonban többen úgy vélték, hogy ez, a jeruzsálemi körülmények másolásában mutatkozó

¹¹⁰ LEONARDO del PORTO MAURIZIO, *Via Sacra Spianata, ed illuminata colla dichiarazione fatta d'ordine di Clemente XII.* [...], Roma, 1749, 17–21.

¹¹¹ Volumus autem, ut via Crucis, seu Calvarii hujusmodi in iis Civitatibus, Oppidis, et Locis ubi ab ipsis Fratribus Ordinis praefati in suis respective Ecclesiis, sive alibi jam erecta reperitur, de novo minime erigatur, nisi ubi, licet alia in Civitate, Oppido, et Loco quolibet Via Crucis, et Calvarii hujusmodi erecta fuerit, ea tamen vel itineris longitudo, vel viae asperitas, ut Christifideles non sine gravissimo incommodo, ut nullo pacto illuc ad eandem Viam Crucis, seu Calvarii peragendam accedere valeant. FERRARIS, *Prompta Bibliotheca Canonica*... 4, 87. j. i. m., 334–335.

¹¹² X. Per ultimo, desiderando la Santità di Nostro Signore felicemente Regnante, che sempre più si dilati questo Santo Esercizio a profitto di tutto il Mondo Cattolico, esorta tutti i Parrochi di qualsivoglia Terra, o Città, benchè in qualche Terra vi si trovasse più di una Parrocchia, ad arricchire i loro Popoli con sì gran Tesoro, introducendo nelle loro Cure, o nel distretto delle medesime sì profittevole divozione, senza riguardo alla maggiore, o minore distanza da una Via Crucis all'altra ; purchè l'Erezione si faccia da un Frate Minore, soggetto al Ministro Generale dell'Osservanza [...] *Uo.*, 336.

hiányosság megkérdőjelezi a felállított keresztút búcsúengedélyének érvényességét is. Szent Lénárd a már említett *via crucis*-ről írt könyvében is azt írja, hogy ennek a fajta reprodukciós elvárásnak sem a kálváriáknak, sem a híveknek nem kell megfelelniük.¹¹³ 1736-ban aztán azzal a kéréssel fordult a pápához, hogy a Rómán belül és kívül felállítandó keresztutaknál ne kelljen figyelembe venni az évszázadok óta alkalmazott szokást, miszerint a stációk közti távolságoknak meg kell felelniük a Jeruzsálemben mért állomásközöknek.¹¹⁴ A búcsúkongregáció javaslatára a szentatyja jóváhagyta Lénárd kérését. A keresztútállításban a ferencesek közreműködését előíró pápai rendelet után néhány évtizeden keresztül leginkább annak betartásával, illetve elhanyagolásával kapcsolatos kérdések érkeztek a kongregációhoz. 1752-ben például egy meg nem nevezett portugál ferences arra panaszkodott, hogy hazájában egymást érik a keresztutak: a templomok mellett szűk kápolnáknak és imatermekben is állítanak fel *via crucis*-t, amelyek olyan kicsik, hogy mindössze két-három lépés van az egyes stációk között, így épp a keresztút lényege vesz el, vagyis az elmélkedést kísérő és Krisztus szenvedéssel teli lépteit leképező mozgás.¹¹⁵ Az ájtatosság végzésével kapcsolatban is érkeztek kérdések a kongregációhoz. A közép-olaszországi camerinói egyházmegyéből például azt kérdezték, hogy elnyerhető-e akkor a búcsú, ha a keresztutat rövid időre meg kell szakítani mischallgatás, az eucharisztia vétele, gyónástétel stb. miatt, vagy előről kell azt kezdeni? Illetve, hogy az éjszaka végzett keresztútért jár-e a búcsú?¹¹⁶

¹¹³ Benchè non sia necessario, che le Vie Crucis abbiano l'istessa distanza de' passi, che hà la Via Crucis di Gerusalemme, o pure che debba girarsi tante volte finchè il detto numero de' passi si compisca, non trovandosi ne' Brevi sudetti questa condizione. LEONARDO del PORTO MAURIZIO, *Via Sacra* ..., 110. j. i. m., 21.

¹¹⁴ Beatissimo Padre. Fra Leonardo dal Porto Maurizio [...] con ogni dovuto ossequio espone qualmente è stato promosso dubbio da taluno, se le Vie Crucis erette godano l' Indulgenza, che gode quella di Gerusalemme, mentre in queste non si osserva l' eguale distanza de' passi tra una stazione e l'altra, che intercede in quella di Gerusalemme. Ora perchè i Brevi Apostolici non parlano di detta distanza; e perchè questa non è stata mai praticata si nelle Vie Crucis erette in Roma, come in quelle erette fuori, ne tampoco non si può praticare attesa l'angustia delle Chiese, Oratorii, e Luoghi Pii dove devono erigersi; ed affinchè per tal dubbio non si dismetta un sì santo Esercizio frequentato fin' ora con grandissimo frutto delle anime; supplica ossequioso la somma Clemenza della Santità Vostra degnarsi dichiarare non essere necessaria l' eguale distanza de' passi, com' è in Gerusalemme, ma bastare ogni benchè minima distanza. *Decreta authentica sacrae Congregationis indulgentiis sacrisque*, Regensburg, 1883, 101.

¹¹⁵ *Decreta authentica sacrae Congregationis indulgentiis sacrisque*, Regensburg, 1883, 171.

¹¹⁶ *Uo.*, 199.

A kérdések másik része a stációk fizikai megjelenésével volt kapcsolatos, mint például, ha kicserélik a stációs képeket és azokkal együtt a kereszteket is, elvesz-e az azokhoz kapcsolódó búcsú? A búcsúkongregáció erre és az ehhez hasonló kérdésekre adott válaszaiból, illetve közvetve a *Rituale Romanum* előírásaiból kiderül, hogy az egyház a tizennégy stációs keresztet tekintette (és tekintti) a szabályosan felállított kereszttút lényegi mozzanatának. A búcsúengedélyek is a keresztekhez (cruces) kapcsolódnak, a stációk képi megjelenítéséhez nem. A kereszteket fából kell kifaragni, más anyag használata érvénytelenítést von maga után (*exclusa alia materia sub poena nullitatis*), és ez vonatkozik a keresztek nem látható, hátlati részére is. A kereszteket lehet aranyozni és ezüstözni, a festés sem tilos, de csak módjával, maradjon meg a kereszt fajlege. A kereszteken nem kell szerepelnie a Megváltó képmásának. A keresztekkel azonos számú festett vagy faragott kép elhelyezhető a keresztúton, de használatuk nem szükséges, bár elősegítik az Úr szenvedésén való elmélkedést és együttérzést keltenek. A keresztek képek fölötti elhelyezése csak szokás, nem előírás, viszont a keresztnak el kell különülnie a képtől a falon rögzítéskor.¹¹⁷

Összegzésül elmondható, hogy az általunk ismert és gyakorolt keresztúti ájtatosságnak nincs lényegi kapcsolata a középkorban végzett szentföldi zarándoklatokkal. A jeruzsálemi szent helyek látogatásának írásos emlékeiből nem mutatható ki a modern *via crucis*hoz hasonló keresztúti áhítatforma és ájtatosság. A *via dolorosa* Európába való áttüzetésének igénye fokozatosan haladt a szentföldi helyek európai utánzatainak felkeresésétől egy elvontabb, jelképekben felidézett lelki zarándoklat felé, amelynek lényege a Krisztus szenvedésével való minél teljesebb azonosulás (kompasszió) volt. A 12–13. századi szenvedésmisztikából sarjadó passióirodalom, majd annak nyomán a különféle keresztúti áhítattípusok a barokk vallásosságban kezdenek uniformizálódni annak a ferences rendnek a jóvoltából és felügyelete alatt, amely már a jeruzsálemi szent helyek őrzését is ellátta. A 18–19. századi szentszéki szabályozás az idegtartó büntetések elengedése feletti lelki hatalom felől közelítette a keresztút kérdését, és bízta a búcsús engedéllyel rendelkező kálváriák felállítását a Kisebb Testvérek Rendjére.

¹¹⁷ BERNARDINO A PORTU ROMATINO, *Instructio de stationibus s. viae crucis erigendis visitandisque...*, 1884, 38–39, 45.

Appendix B.—TABLE of INDULGENCES															
	I.	II.	III.	AI	A	IA	IIA	IIIA	XI	X	IX	IIIX	XIV	ELI.	Phar.
N. da Pogribonsi (1346)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
James of Verona ³ (c. 1375)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Simone Sigoli (1384)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
N. de Martoni (1394)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
d' Anglure (1395)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Nompar de Caumont (1418)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Georg Pfintzing (1436)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Wey (1458)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Bethlem (? 1475)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Voyage de la Sainte Cité (1480)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Felix Fabri (1483)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Francesco Suriano (1490)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Claes van Dusen ¹³ (1495)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Philip van Hagen (1523)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Quaresmius (1624)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Pietr' Antonio (1700)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Antonio do Sacramento (1748)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Liévin (1876)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

I.—Walls. II.—Cross. III.—First Fall. IV.—May. V.—Simon. VI.—Veronica. VII.—Second Fall. VIII.—Woven. IX.—Third Fall. X.—Stripping.
 XI.—Nailing. XII.—Crown of Thorns. XIII.—Passion. XIV.—Descent from Cross. XV.—Burial. XVI.—Resurrection. XVII.—Ascension. XVIII.—Pentecost.
 * Indulgence of Seven Years and Seven Months. † Plenary Indulgence.

*A jeruzsálemi szent helyek látogatásáért járó búcsúk a szentföldi zarándokok feljegyzései alapján.*¹¹⁸

¹¹⁸ THURSTON, *The Stations of the Cross*..., 2. j. i. m., 181.